

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА

УДК 35.085:81:005.336.2

Панасенко Є.О.

Національна академія державного управління при Президентові України

ТЕРМІНОЛОГІЧНА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ЩОДО ПИТАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ

У науковій розвідці представлено синтез висновків та умовиводів учених стосовно окреслення місця термінів «компетентність» і «компетенція», «іншомовна компетентність», «іншомовна комунікативна/дискурсивна компетентність». На основі проаналізованих праць було встановлено, що в науці немає комплексного бачення зазначеної проблеми. Науковці відстоюють свої думки, пропонують власні ідеї та надають аргументи для підтвердження своїх умовиводів. Автором статті узагальнено бачення відповідних понять та викладено власну позицію стосовно місця цих термінів у площині професійної компетентності державних службовців. Проте дискусійним залишається питання щодо розмежування відповідних термінів у науці.

Ключові слова: компетентність, компетенція, іншомовна компетентність, професійна іншомовна компетентність, комунікативна/дискурсивна компетентність, державний службовець.

Постановка проблеми. У науковій царині неодноразово виникають проблеми з інтерпретацією різноманітних термінів, понять, концептів тощо. Безсумнівно, у різноманітних джерелах можна віднайти один і той самий термін, який інтерпретується неоднаково, якому надають розбіжні відтінки значень, дефініції. Окремі науковці у зв'язку з опрацюванням джерельної бази надають словам своє авторське значення, окреслюють власне бачення, і терміни набувають іншого змісту. Такі поняття, як «компетентність» і «компетенція» у цьому відношенні не стали винятками, оскільки науковий обіг містить безліч несхожих дефініцій зазначених термінів, а науковці по-своєму аргументують власні доводи на користь того чи іншого визначення. Враховуючи складнощі диференціації зазначених термінів, ще складнішим постає завдання розрізнити такі поняття, як «іншомовна компетентність», «професійна іншомовна компетентність», «іншомовна комунікативна компетентність», «іншомовна дискурсивна компетентність». Розмаїття подібних термінів створює жвавий науковий майданчик для дискусій. Тому вважаємо за необхідне розібратися у відповідній терміносистемі й надати власне бачення відповідної проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема термінологічної диференціації зазначених понять уже багато разів порушувалася науковцями не лише у вітчизняній, а й іноземній літературі. Термінологією понять «компетентність» і «компетенція» займалися Н.М. Болюбаш, Л.М. Гогіна, А.В. Комарова, М.В. Кондурад, С.В. Лісова, А.К. Маркова, О.І. Попова, І.О. Чеботарьова, С.Е. Шишов. Серед англійських дослідників варто згадати таких, як Дж. Винтертон, Л. Спенсер, Р. Бом, Б. Сміт, С. Вудраф та інших. Проблема поняття іншомовної компетентності фігурує у працях І.В. Войтанік, Д.І. Демченко, Г.О. Козлакова, Т.В. Єжова, А.О. Саморукова, І.В. Ставицької та інших.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Складність полягає в тому, що вчені по-різному підходять до визначення відповідних термінів, тому наразі в науковому обігу наявна інформаційна багатоманітність, тим паче, що науковці досліджували відповідні поняття у різних галузях науки, додаючи їм специфічних значень, які є суміжними з іншими науками. Ми не станемо винятком у цьому плані й спробуємо надати дефініції відповідним поняттям у царині професійної підготовки державних службовців.

Мета наукової розвідки – систематизація та узагальнення понять «компетентність», «компетенція», «іншомовна компетентність», «іншомовна комунікативна компетентність», «іншомовна дискурсивна компетентність» у вимірі професійної компетентності державних службовців.

Виклад основного матеріалу. Говорячи про знання, вміння і навички, професійні здібності, кваліфікацію, постають два терміни «компетентність» і «компетенція». Зазначені поняття використовуються у різних царинах науки, проте відсутність чіткого визначення цих слів зумовлює невизначеність формування безпосередньо професійної компетентності різних фахівців, зокрема це стосується і державних службовців. Поняття «професійна компетентність» вивчається науковцями різних галузей. Під час дослідження це поняття інтерпретується як інтелектуально та особистісно зумовлений досвід соціально-професійної життєдіяльності людини, базований на знаннях. Іншими словами, це сукупна якість певної особи, яка полягає у готовності та здатності людини до ефективного вирішення задач, це здатність виконувати професійні обов'язки у звичному робочому режимі.

Відсутність чіткого розмежування між термінами «компетенція» і «компетентність» не дозволяє побачити цілісну картину. Компетенцією називають обізнаність у певній сфері; це коло повноважень певної організації, установи чи особи; загальна здатність, що базується на знаннях, досвіді, цінностях і здібностях, які набуваються завдяки навчанню. А компетентність уже є здатністю успішно відповідати на індивідуальні та соціальні потреби, діяти та виконувати поставлені завдання [2, с. 560].

Енциклопедичний словник з державного управління подає таке визначення: компетенція є сукупністю повноважень будь-якого органу, посадової особи, які визначають можливості цього органу або посадової особи приймати обов'язкові до виконання рішення, організувати та контролювати їх виконання, вживати в необхідних випадках заходів відповідальності тощо. Натомість компетентність є спроможністю за рахунок набутих знань виконувати певний комплекс робіт або керувати його виконання з відповідною швидкістю, якістю та ефективністю, що уособлює собою певний процес або певну частину процесу, функцію або певну частину функцій. Слово «компетентний» має спільне походження зі словом «компетенція» й означає спроможний, відповідний; той, хто має відповідну компетенцію, знання в певній галузі [6, с. 328].

Компетентність державного службовця – це сукупність вимог до особи, яка обіймає конкретну посаду в конкретному органі державної влади, державній установі, організації з точки зору відповідності професійних управлінських здібностей, особистісних психологічних властивостей, управлінських знань, умінь та навичок компетенції за посадою [15].

С.Е. Шишов вважає, що компетенція є здатністю, яка базується на знаннях, досвіді, цінностях та нахилах, набутих під час навчання [14, с. 58]. І.В. П'янківська узагальнила поняття «компетенція» і «компетентність» у царині педагогіки, вона наголошує на тому, що «компетенція» – це здатність здійснювати професійну діяльність, а «компетентність» – це інтегральна якість особистості, що проявляється у здатності та готовності до певної діяльності [10, с. 206]. Окрім цього, вона дійшла висновку, що в науковому обігу зазначені поняття не мають чітких меж і потребують детальнішого вивчення.

Л.М. Гогіна зауважує, що компетенція є поняттям, яке визначає сферу професійної діяльності, в якій людина компетентна. Компетентністю вона називає поняття, яке окреслює виконання роботи певною особою, і здатність до виконання роботи є визначальним, воно характеризує особу [15].

С.В. Лісова вважає, що проблема визначень понять «компетентність» і «компетенція» є питанням суб'єктивного бачення. Вона стверджує, що компетентність фахівця є здатністю реалізувати власний потенціал, тобто знання, вміння, навички, певні якості та досвід з метою діяльності у професійній сфері. Компетентність, на її думку, є результатом оволодіння знаннями, навичками та вміннями. Компетенції ж, як наголошує С.В. Лісова, утворюють компоненти і зв'язки між ними. Це є професійною підготовкою особи, результат її освіти [7, с. 40].

У науковому обігу наявно багато розвідок, які стосуються компетентності державного службовця. О.А. Мітусова досліджувала освітній простір державних управлінців та розробила модель середовища, в якому формується професійна компетентність, при цьому вона виділяє макро-, мікро- та мезосередовище. Вона наголошує, що мезосередовище включає в себе компетентнісний підхід щодо вивчення іноземних мов [9, с. 41].

О.І. Попова наголошує, що зазначені два терміни вживаються у різних значеннях з позиції інтересів різних осіб, які неоднаково витлумачують ці поняття, підкреслюють найвагоміші характеристики, які вони вважають за необхідне [11, с. 199].

Таким чином, можемо стверджувати, що поняття «компетентність» включає в себе знання, уміння, навички, особисті якості, довід особи, а поняття «компетенція» окреслює повноваження конкретної особи у професійній діяльності, тобто компетенція пов'язана з професійним складником людини, водночас компетентність є інтегральною якістю будь-якої особи. Іншими словами, мати компетенцію і компетентність у чомусь – це різні поняття, оскільки компетенція передбачає професійну підготовку особи та наявність у неї відповідного документа здійснювати певну діяльність. Особа, яка може мати компетентність для здійснення певної діяльності (вона має відповідні знання, уміння та навички), не може їх здійснювати, оскільки не має офіційного документа, юридичного дозволу, щоб виконувати певну роботу, хоч і має відповідні знання.

Структура компетентності, на думку різних науковців, також відрізняється. Наразі в цьому питанні не поставлено крапку. Деталізація структури компетентності й авторське бачення відповідної проблеми буде презентовано у наступній науковій розвідці. А наразі маємо погодитись із думкою І.О. Чеботарьової, що доцільно визначити структуру компетентності в рамках певної компетентності та згідно з Національною Рамкою Кваліфікацій в Україні. З точки зору І.О. Чеботарьової саме комунікативна компетентність є ключовою у вирішенні управлінських завдань. Вона є основною у професійній підготовці фахівців і має індивідуальний характер [13, с. 287].

Н.І. Демедишина наголошує, що професійна компетентність державних службовців включає в себе комунікативний складник як здатність фахівця до здійснення продуктивної комунікації. Дослідниця представляє власне визначення комунікативної компетентності державного службовця і виводить у центр визначення поняття «комунікативні ресурси», які надають змогу до комунікативної діяльності [4, с. 9].

Говорячи про іншомовну чи мовну компетентність/компетенцію державного службовця, вибір із запропонованих термінів має бути «іншомовна компетентність», а не «компетенція», оскільки компетентність передбачає володіння мовою (рідною чи іноземною), а компетенція – професійні права, тобто юридичний дозвіл здійснювати викладацьку чи перекладацьку діяльність.

Логічно виникає запитання, якщо ми вживаємо термін «іншомовна компетентність», то як бути із термінами «професійна іншомовна компетентність», «комунікативна іншомовна компетент-

ність» та «дискурсивна іншомовна компетентність»?

І.В. Ставицька досліджувала проблему іншомовної компетентності фахівців і дійшла таких висновків. Вона використовує класифікацію компетентностей і виділяє спеціальні та загальні компетентності. До загальних відносить системні, міжособистісні та інструментальні компетентності. Знання іншої мови належить до інструментальних компетентностей [12, с. 282]. Говорячи про це, автор апелює до системи освіти у Європі. На думку І.В. Ставицької, опора на компетентнісний підхід є практико-орієнтованим інноваційним напрямом, який поліпшує ефективність щодо реалізації професійних функцій [12, с. 284].

Хоча потрібно погодитися із думкою дослідниці стосовно того, що наразі в науковому світі немає чіткого поняття, яку ж саме компетентність формують у студентів. Багато науковців вивчали формування іншомовної компетентності у фахівців різноманітних спеціальностей. Так чи інакше дослідники сходяться на тому, що іншомовна професійна компетентність передбачає оволодіння знаннями, уміннями й навичками у відповідній професійній сфері, можливість ефективно здійснювати свої професійні обов'язки, використовуючи іноземну мову в діяльності. Неодноразово зазначається, що професійна іншомовна компетентність є ще й психологічною готовністю фахівця до здійснення безпосередніх обов'язків. Відтак у визначенні професійної іншомовної компетентності наявне розмаїття дефініцій, понять, підходів.

Проаналізувавши відповідні джерела, доходимо висновку, що професійною іншомовною компетентністю державного службовця є ніщо інше, як здатність особи ефективно здійснювати свої професійні обов'язки, володіння категоріально-понятійним апаратом з публічного управління іноземною мовою, уміння використовувати професійну лексику відповідно до ситуації, коректне вживання граматичних структур, знання правил ведення ділової кореспонденції.

Окрім професійної іншомовної компетентності, не меншу увагу вартує сфокусувати на термінах «іншомовна комунікативна та дискурсивна компетентність».

Очевидно, що комунікативний підхід у вивченні іноземних мов – це наближення процесу спілкування до реальної ситуації. Тобто важливо не просто вивчати лексику чи граматичні структури як узагальнені зразки, а саме ті лексичні одиниці, які обов'язково є релевантними, а граматич-

ний матеріал має бути нерозривно пов'язаний із лексикою і має підкріплювати її засвоєння.

Іншомовна комунікативна компетентність передбачає оволодіння компетентністю в аудіованні, говорінні, читанні та письмі, тобто у чотирьох видах мовленнєвої діяльності. Зазначені види є мовленнєвою діяльністю, проте комунікативна компетентність передбачає оволодіння мовними знаннями: необхідно «озброїтися» загальними нормами, правилами конкретної мови. Знання мови передбачає оволодіння фонетичною, лексичною, граматичною та соціокультурною компетентностями.

Дискурсивна компетентність, як вважають Т.В. Єжова та О.А. Саморуков, є професійною інтегральною якістю особи, що включає мотиваційно-ціннісний, когнітивний, оперативно-діяльнісний, рефлексивно-оціночний компоненти, які забезпечують успішність професійної комунікації через сприйняття, розуміння, створення дискурсу згідно з метою професійної діяльності, нормами спілкування та конкретною ситуацією. Дискурсивна компетентність є невід'ємною частиною загальної та професійної культури фахівця [5, с. 157].

Цікаве дослідження провів І.В. Войтанік, який вивчав етапи формування англомовної дискурсивної компетентності економістів. Він називає англомовну дискурсивну компетентність здатністю мовної особистості сприймати, інтерпретувати та породжувати різні типи дискурсів та текстів залежно від ситуації спілкування. Як бачимо, І.В. Войтанік поділяє у цьому плані думки Т.В. Єжової та О.А. Саморукова. Науковець ставить дискурс в основу дискурсивної компетентності як процес комунікації і створення тексту. Проаналізувавши наукові розвідки, вчений доходить висновку, що дискурс є втіленням соціокультурного процесу і нерозривно пов'язаний із ситуацією та контекстом. При цьому І.В. Войтанік акцентує увагу на структурі дискурсу, говорячи про його лінгвістичний та екстралінгвістичний складники, та виокремлює у своєму дослідженні макродискурс (куди науковець відносить цілі абзаци, епізоди, тематичні єдності) та мікродискурс (куди входять окремі частини складного речення). Тому І.В. Войтанік формуванням англомовної дискурсивної компетентності називає організований, цілеспрямований процес, який має у своїй структурі градацію від суто академічного навчання до професійної діяльності [3, с. 50].

Маємо віддати належне І.В. Войтаніку за його розроблення системи вправ для форму-

вання англомовної дискурсивної компетентності фахівців. Він виділяє три етапи формування відповідної компетентності: репрезентативно-підготовчий, репродуктивно-конструктивний, продуктивний. На першому етапі фахівці навчаються розрізняти дискурсивні маркери, на другому етапі вони вчаться моделювати дискурс, використовуючи опори. Третій етап – навчитися створювати власний дискурс у межах комунікативної ситуації [3, с. 50].

С.В. Боднар розуміє під дискурсивною компетентністю здатність створювати зв'язні відрізки мовлення, при цьому автор наголошує на врахуванні лексичних, граматичних правил, комунікативної ситуації та екстралінгвістичних чинників. Дослідник фокусує увагу на формуванні дискурсивних вмінь, які мають бути тісно пов'язані з професійними вміннями фахівця [1, с. 159]. Беручи до уваги умовиводи Боднаря, доходимо висновку, що дискурсивна компетентність є більш складним проявом знань, умінь та навичок фахівців, оскільки передбачає складання зв'язних текстів, монологічних та діалогічних утворень, а це, своєю чергою, вимагає високого рівня підготовки.

На нашу думку, дискурсивна іншомовна компетентність справді має місце у сучасному науковому світі і заслуговує на неабияку увагу поряд з терміном комунікативна компетентність. Проте поняття дискурсу зводиться до прагматичної лінгвістики і залежить від комунікантів та середовища спілкування, що не покриває повною мірою іншомовну компетентність. У такому трактуванні дискурс постає частинним елементом компетентності, тобто є її складником.

Вивчивши питання комунікативної та дискурсивної компетентності, варто зазначити таке: професійна іншомовна компетентність є всеохоплюючим поняттям і поєднує в собі оволодіння комунікативною та дискурсивною компетентностями. Вона передбачає оволодіння мовленнєвими вміннями та мовними знаннями, знаннями про комунікативні ситуації, різні дискурси, психологічну готовність до діяльності, мотивацію тощо. Отже, беремо за основу термін «професійна іншомовна компетентність» як найбільш ємне і глибинне поняття. Таким чином, у площині державної служби фахівці мають оволодіти професійною іншомовною компетентністю, яка передбачає навчання на основі інтегрованого підходу мовленнєвих вмінь, мовних знань та здатності до формулювання комунікативних актів відповідно до ситуації.

Натомість О.А. Мітусова наголошує, що дискурсивна компетентність включає у себе вміння

використовувати мовні навички у всіх видах мовленнєвої ситуації [8, с. 167]. Як бачимо, дослідниця не виділяє у цьому контексті комунікативну та дискурсивну компетентності, вона їх зводить воедино. На нашу думку, таке тлумачення не позбавлене раціонального сенсу, оскільки, справді, орієнтування фахівця у різноманітних дискурсах передбачає оволодіння чотирма видами мовленнєвої діяльності, тобто це комунікативні вміння, а відтак ми дотримуємося позиції, що не варто розділяти комунікативну та дискурсивну компетентності, оскільки вони переплетені між собою і задовольняють однакову мету.

Таким чином, маємо таке: дискурсивна компетентність є породженням загальної іншомовної компетентності, комунікативна компетентність є загальним поняттям, яке формує вміння спілкуватися іноземною мовою. Постає запитання, чи варто розділяти дискурсивну та комунікативну компетентності, оскільки їх мета взаємозумовлена – задоволення потреби в комунікації іноземною мовою. Професійна іншомовна компетентність фахівців у царині публічного управління передбачає здатність державних службовців до ведення діалогічного/монологічного мовлення,

підготування письмових звітів, використовуючи іноземну мову як інструмент досягнення професійних цілей. Питання, як досягти ефективного результату в опануванні зазначеного інструменту, стане подальшим кроком у контексті цього дослідження. Наразі ж ми намагалися представити власне бачення в розмаїтості відповідних термінів та надати їм адекватне осмислення.

Висновки і перспективи подальших розвідок. На основі проаналізованої джерельної бази було встановлено, що терміни «компетентність» і «компетенція» мають різну природу: компетентністю є знання, уміння й навички (як загальні, так і професійні у вузькому значенні), а компетенція – коло професійних повноважень особи. Іншомовна компетентність є складником професійної компетентності державних службовців, що поєднує в собі комунікативну та дискурсивну компетентності. Безсумнівно, зазначена наукова розвідка не задовольняє повною мірою науковий інтерес та не може бути остаточною у визначенні підходів до цього питання. Вона лише фокусує увагу на авторському баченні відповідної проблематики й зорієнтована на подальше вивчення й поглиблення відповідного матеріалу.

Список літератури:

1. Боднар С.В. Проблема формування іншомовної дискурсивної компетентності майбутніх економістів. Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія. Педагогічні науки». 2016. № 1 (11). С. 158–164.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ, ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.
3. Войтанік І.В. Етапи формування англomовної дискурсивної компетентності в говорінні у майбутніх економістів-міжнародників. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. «Педагогічні науки». 2015 Вип. 3. С. 47–52.
4. Демедишина Н.І. Розвиток комунікативної компетентності державних службовців засобами модульної технології навчання: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: спец. 25.00.03 «Держ. служба»; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ, 2009. 20 с.
5. Ежова Т.В. Дискурсивная компетентность как фактор успешности профессиональной деятельности специалиста. Вестник ОГУ. 2011. № 2. С. 156–160.
6. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад.: Ю.П. Сурмін, В.Д. Бакуменко, А.М. Михненко та ін.; за ред. Ю.В. Ковбасюка, В.П. Трощинського, Ю.П. Сурміна. Київ: НАДУ, 2010. 820 с.
7. Лісова С.В. Професійна педагогічна освіта: компетентнісний підхід: монографія / за ред. О.А. Дубасенюк. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. С. 34–53.
8. Митусова О.А. Инновационный подход к языковому образованию будущего специалиста. Известия Южного федерального университета. «Филологические науки». 2010. № 2. С. 16–171.
9. Митусова О.А. Образовательная среда, формирующая компетентность государственного служащего. Государственное и муниципальное управление. Ученые записки СКАГС. 2009. № 2. С. 3–42.
10. П'янкoвська І.В. «Компетенція» та «компетентність» як провідні поняття компетентнісного підходу. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: «Психологія і педагогіка». 2010. № 15. С. 202–211.
11. Попова О.І. Компетентність і компетенція як наукові категорії: різноманітність підходів до визначення сутності. Теорія та практика державного управління. 2012. № 3 (38). С. 19–200.
12. Ставицька І.В. Іншомовна компетентність: місце дефініції у термінологічному полі сучасних наукових суджень. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. Наук. журн. 2013. № 4 (30). С. 280–286.

13. Чеботарьова І.О. Етимологія поняття компетентність в англомовних джерелах. Наукові записки кафедри педагогіки. 2015. Вип. 38. С. 278–291.
14. Шишов С.Е. Компетентностный подход к образованию: прихоть или необходимость? Стандарты и мониторинг в образовании. 2002. № 2. С. 58–62.
15. Гогіна Л.М. Компетенції та компетентності в державній службі України: до проблеми понятійного апарату. Державне управління: теорія та практика. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/DUTP/2007-2>.

ТЕРМИНОЛОГИЧЕСКАЯ ДИФФЕРЕНЦИАЦИЯ В ВОПРОСЕ ИНОЯЗЫЧНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ГОСУДАРСТВЕННЫХ СЛУЖАЩИХ

В научной разведке представлен синтез выводов и умозаключений ученых относительно определения терминов «компетентность» и «компетенция», «иноязычная компетентность», «иноязычная коммуникативная/дискурсивная компетентность». На основе проанализированных работ было установлено, что в науке нет комплексного видения данной проблемы. Ученые отстаивают свои мысли, предлагают собственные идеи и предоставляют аргументы для подтверждения своих умозаключений. Автором обобщено видение соответствующих понятий и изложена собственная позиция относительно места данных терминов в плоскости профессиональной компетентности государственных служащих. Однако дискуссионным остается вопрос о разграничении соответствующих терминов в науке.

Ключевые слова: компетентность, компетенция, иноязычная компетентность, профессиональная иноязычная компетентность, коммуникативная/дискурсивная компетентность, государственный служащий.

TERMINOLOGICAL DIFFERENTIATION ON THE ISSUE OF FOREIGN LANGUAGE COMPETENCE OF PUBLIC SERVANTS

In the following research the synthesis of conclusions of scholars concerning the definition of the terms “competence” and “competency”, “foreign language competence”, “foreign language communicative/discourse competence” is presented. On the base of the analyzed works it was stressed that there is no comprehensive vision of this problem in science. Scholars defend their thoughts, offer their own ideas and provide the arguments to confirm their conclusions. The author summarized the vision of the relevant concepts and pointed out his own position regarding to the place of these terms in the area of professional competence of public servants. However, the issue is still under discussion concerning the differentiation of the appropriate terms in science.

Key words: competence, competency, foreign language competence, professional foreign language competence, communicative/discourse competence, public servant.